

Göncz László

A MURAVIDÉKI MAGYARSÁG TEGNAP ÉS MA

A trianoni békeszerződés mintegy 22 ezer magyar nemzetiségű polgár elcsatolását szentesítette a történelmi Vas és Zala vármegyéktől, és az újonnan létrehozott délszláv állam szlovéniai részéhez csatolta őket. A határszakasz ebben a térségben sajátos, számos vonatkozásában véletlenszerű szempontok alapján alakult, azonban ez nem változtat a végső döntés lényegén. A két említett megye elcsatolt részeiből jött létre az úgynevezett Muravidék, amelynek területe körülbelül 910 négyzetkilométer, és lakosainak körülbelül egynegyede vallotta magát 1921-ben – már a jugoszláv népszámlálás adatai szerint – magyar nemzetiségűnek (előrevetítjük, hogy jelenleg Muravidék lakosságának már csak 7–8%-a magyar nemzetiségű).

Földrajzi, illetve néprajzi tekintetben Muravidék magyarlakta részét északon néhány őrségi falu, valamivel délebbre a göcseji nyúlványok, Dobronak nagyközségtől délre a Hetés néprajzi tájegységnek nagyjából a fele, valamint a történelmi Alsólendva környékén az úgynevezett Lendva-vidék képezi. Ennek alapján megállapítható, hogy a térségre, a szélesebb régióra is jellemző göcseji–hetési–őrségi tárgyi néprajzi és folklór hagyományok (motívumok) a jellemzők.

A muravidéki magyarságnak az elcsatolás után számos nehézséggel kellett szembenézni, amelyek a későbbiek során – közvetve vagy közvetlenül – jelentős mértékben kihatottak a nemzeti tudat alakulására, a magyar nyelv helyzetére. Szükséges megemlíteni, hogy közvetlenül a kisebbségbe taszítás után a Mura mentéről majdnem teljes egészében kitelepült a magyar értelmiség, vagy kiűzték őket. Továbbá, fontos jelenségnek számít, hogy az úgynevezett földreform során felosztásra kerülő nagybirtokból – 1921 után – kizárólag csak azok részesülhettek, akik nem vallották magukat magyar nemzetiségűnek. Ezekből a földekből bőségesen kaptak az ide irányított telepesek (kolonisták), akikből önálló településrészek szerveződtek, de önálló falu is keletkezett a betelepítések során. Goricia környékéről, Isztriából (mindkét vidék abban az időszakban Olaszországhoz tartozott), valamint közelebbi szlovén

vidékekről jöttek a telepesek. Ma már köztudott tény, hogy az egykori hatalom asszimilációs szándékkal alkalmazta ezt a módszert, ami mindkét közösségnek – az őshonos magyarságnak és a betelepítetteknek egyaránt – óriási gondokat okozott, számos konfliktus-szituációt idézett elő.

A nemzetiség szempontjából két objektív jellegű negatív tényezőről is kell szólni. A muravidéki magyarság nemzeti identitásának és anyanyelvének megőrzése szempontjából a kisebbséggé válás kezdetétől nehézséget jelentett a kis közösség ténye, ami eleve belső korlátokat szabott nemzettudat-kinyilvánítási folyamatának. A másik tényező arra vonatkozik, hogy Muravidék területe az első világháború után egy, az anyaországnál gazdaságilag objektíve fejlettebb közegehez került (a ma Szlovéniához tartozó, egykori osztrák területek az Osztrák–Magyar Monarchia fejlettebb tartományai közé tartoztak), aminek a későbbiek során az lett a következménye, hogy a muravidéki magyarság egyre inkább a szlovén értékrendszerrel azonosult, ami mély értékrendszer-válsággal járt a térségben. Az értékrendszer-válságot az ötvenes–hatvanas évektől súlyos nemzettudat-válság követte, amikor a muravidéki magyarság nemzeti tudatába komoly zavarok ékelődtek.

Muravidék elcsatolásában fontos szerepe volt néhány szlovén érzelmű katolikus pap működésének. Ebből kifolyólag érthető, hogy a vallás, a későbbiek során is, egyre kevésbé tudott találkozni a muravidéki magyarság nemzeti megmaradásának érdekeivel. Magyar nyelvű vallásgyakorlás a római katolikusok számára ugyan egészen máig rendszeresen volt, illetve van a magyarlakta vidéken, azonban ez még nem jelenti azt, hogy ez lényegesen kihatna a nemzeti tudat és az anyanyelv pozitív alakulására. Magyarán, a magyar és szlovén hívők között jelenleg nincsenek nemzeti jellegű feszültségek, mivel az egyház csak kimondottan vallási célokra és feladatokra koncentrál (más kisebbségi magyar régiókban tapasztalt nemzeti tudatot erősítő szerepéről a Muravidéken nem, vagy csak nagyon kis mértékben beszélhetünk). A muravidéki magyarság döntő többsége ma is római katolikus vallású, azonban az őrségi falvakban, valamint Szentlászló környékén élnek kis számban evangélikusok, illetve reformátusok. Az evangélikusoknak magyar lelkészük nincsen, a reformátusok istentiszteleteit magyarországi lelkészek látják el.

A két világháború között a muravidéki magyarság oktatását formálisan anyanyelven is megszervezték (a magyar nyelvű oktatást 1939-re teljesen felszámolták), azonban a gyakorlatban a következetlenség és a magyar pedagógusok hiánya azt számos esetben ellehetetlenítette, így már a húszas évek közepétől sem beszélhetünk ténylegesen magyar oktatásról.

A művelődés terén a térségben mindig élénk műkedvelő (amatőr) tevékenység zajlott. A két világháború között azonban e téren is sajátos diszkriminatív eljárásokra került sor. Például ha a magyar színjátszó csoport egy magyar színdarabot kívánt bemutatni, akkor például a szereplőknek egy művet szlovén nyelven is meg kellett tanulniuk, még ha nem is tudtak egy szót sem szlovénul.

A két világháború között – minden negatívum ellenére – a muravidéki magyarság nemzettudata még nem törött meg, a „bomlasztási folyamat” azonban megkezdődött. Azt ugyanis – számos konkrét bizonyíték ismeretében – állíthatjuk, hogy az első világháború után kisebbségbe került kárpát-medencei magyar közösségek közül a délszláv-, azaz a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz csatolt területen gyakoroltak legerőteljesebb, számos esetben állami dekrétumokkal, törvényekkel alátámasztott asszimilációs politikát. A magyarság azonban akkor még reménykedett valamilyen igazságtételben, a trianoni békeszerződés legalább részbeni revíziójában.

A szlovén kisebbségpolitikában radikális változásokra a 60-as évektől került sor. Akkor kezdték kiépíteni az úgynevezett pozitív diszkrimináció (kisebbségi többséjog) elvére épülő nemzetiségi politikát. Ennek a törekvésnek néhány, a folyamat létrejöttét illetően fontos oka lehetett, amelyek összefonódása, azaz együtt értelmezése is nagyon valószínű:

– Már az ötvenes években, a nemzetközi politikában jelentős szerepet kapott a nemzeti, faji, vallási és egyéb gyűlöletet szító megnyilvánulások megelőzésének a gondolata. Az akkori (ugyan demokratikusnak aligha mondható, szocialista eszmét valló) Jugoszlávia legfejlettebb köztársaságában, Szlovéniában – a szövetségi átlagnál jelentősebb mértékű és minőségű – figyelmet szenteltek az őshonos nemzeti kisebbségek jogainak rendezésére, amit számos politikai nyilatkozatban, párt dokumentumban is kifejezésre juttattak. Ezt – az egypártrendszer antidemokratikus volta ellenére – nagymértékben befolyásolta Szlovénia viszonylagos politikai kultúrája, de azt is szükséges hangsúlyozni, hogy a szlovén politikusok már akkor jól felmérték a nemzetközi politikai helyzetet. Ugyanis a kisebbségi jogok biztosításával jelentős „politikai tőkét” lehetett kovácsolni, ami később, Szlovéniának a kilencvenes évek elején bekövetkezett önállósulási folyamatában, jól kamatozott.

– Az őshonos olasz és magyar közösségek létszáma összesen sem haladta meg az akkori Szlovén Köztársaság lakosságának 1%-át, tehát viszonylag kis költségekkel járó kezdeményezésnek minősíthető a kisebbségvédelmi rendszer kiépítése.

– A szlovén nemzet számára fontos volt e téren precedens értékeket teremteni, hogy – az által is – hathatósabban segíthesse a határon túl élő szlovénok ügyét Ausztriában, Olaszországon és másutt.

A kisebbségi többséjog-rendszerre épülő nemzetiségi politika lényege abban rejlik, hogy az oktatás, a kultúra, a tájékoztatás terén, valamint az anyaországgal létrejött kapcsolatokban a nemzetiség külön lehetőségekkel rendelkezik, amit az állam – közvetlenül az állami költségvetésből – anyagilag is támogat. Az őshonos nemzeti kisebbségek létrehozhatták saját érdekvédelmi szervezetüket, amelyek bekapcsolódtak az önkormányzati intézményrendszerbe. Ezek az érdekvédelmi szervezetek (ma nemzeti közösségeknek, illetve kisebbségi önkormányzatoknak nevezzük azokat) megalapították a muravidéki magyarság kulturális és tájékoztatási intézménye-

it, valamint társalapítói a muravidéken meghonosodott kétnyelvű iskoláknak. A magyar nyelv formálisan – a törvény által meghatározott területen – egyenrangú állami nyelvnek számít, ami a gyakorlatban persze következetesen nem valósítható meg. A nyolcvanas évek végén a kisebbségi jogok kiegészültek, így az őshonos nemzetiségek állandó országgyűlési képviselői helyhez jutottak, melynek betöltéséhez kizárólag csak a nemzeti közösséghez tartozóknak van szavazási joga. Az önkormányzati szervezetekben is helyet kaptak az úgynevezett külön státusú nemzetiségi képviselők. Emellett minden önkormányzat területén (jelen pillanatban öt ilyen van) magyar nemzeti tanácsok működnek, amelyeknek képviselőit az általános helyhatósági választások alkalmával választják meg. Ezek a nemzeti tanácsok – saját köreikből – választják meg a legfelsőbb muravidéki magyar testület, a Muravidéki Magyar Önkormányzat Közgyűlését. A nemzeti tanácsok (önkormányzati szinten) és a muravidéki magyar önkormányzat (általános kérdésekben), mint ahogy a nemzetiségi országgyűlési képviselő is az országgyűlés keretében, a nemzetiségi oktatás, kultúra és tájékoztatás terén vétőjoggal rendelkeznek.

Az elméleti szinten ideálisnak és precedens jellegűnek minősíthető rendszer persze a gyakorlatban csak részben valósulhat meg, amit egyrészt a velünk közvetlenül együtt élő többségi nemzet tagjainak „nemtetszései”, toleranciájának korlátjai, másrészt a kis magyar közösségen belül bekövetkező öntudatzavarok, valamint az ezzel összefüggő, még az egypártrendszer időszakából származó beidegződések hátráltatnak a leginkább. Külön kell szólni a vegyes házasságokról is, amelyek a muravidéki magyarság esetében már meghaladják az 50%-ot. Az ilyen házasságokból kikerülő egyének döntő többsége (kb. 80–85%-a) a többségi nemzethez tartozónak vallja magát. A magyar nyelvet még valamilyen szinten beszéli, azonban annak tökéletesítésére különösebben nem törekszik.

Jelenleg a muravidéki magyarság tevékenységét a kultúra terén a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet koordinálja és segíti. Ennek keretében szólni kell a mintegy negyven műkedvelő csoportot felkaroló szakmai és szervezési teendőkről, a muravidéki magyar könyvkiadásról (évente mintegy 10 szépirodalmi, szakmai és tudományos jellegű kiadvány, valamint egy állandó folyóirat és évkönyv kerül kiadásra). Az anyanyelvápolás legtöbb formájának műveléséről (irodalmi pályázatok ifjúsági és felnőtt kategóriában, irodalmi és történelmi vetélkedők, szavalóversenyek, nyári anyanyelvi és honismereti táborok, színház- és bábelőadások, valamint zenei és néptánc programok szervezése stb.) és a tudományos jellegű tevékenységről, amely egyre erőteljesebben jelentkezik (mindenekelőtt a néprajz, a helytörténet, szociográfia és művelődéstörténet terén).

Az oktatást illetően 1959-től egy úgynevezett kétnyelvű oktatást vezettek be. Előnye, hogy az együttélés bizonyos formáit a fiatal nemzedékekben kialakítja, hiszen úgy a szlovének, mint a magyarok csak ezt az iskolatípust választhatják, és – valamennyire – megtanulják a vele együtt élő közösség nyelvét is. Hátrányai azonban a

muravidéki magyarság öntudatának és anyanyelvének megőrzését illetően egyre jobban kifejezésre jutnak. Pillanatnyilag azonban még a magyarságon belül sem mutatkozik elegendő erő és akarat a rendszer esetleges módosítására.

A tájékoztatás terén példaértékű a muravidéki magyarság helyzete. Egy hetilappal, a *Népújsággal* rendelkezünk, amelyet önálló szerkesztőség ad ki, a Muravidéki Magyar Rádió jelenleg napi nyolc órában rendszeresen tájékoztatja a Muravidék és a szomszédos magyarországi megyék hallgatóit, és a néhány évvel ezelőtti létrehozott Magyar TV Műsorok Szerkesztősége is egyre fontosabb szerephez jut.

A muravidéki magyarság és intézményei szerteágazó együttműködést folytatnak az anyaországgal, a központi országos szakintézményekkel, azonban különösen fontos a közvetlen határmenti együttműködés, aminek alapját a települések közötti közvetlen cserekapcsolatok képezik. Főleg a művelődés terén rendkívül fontos a magyarországi szakemberek segítsége. Emellett az egyetemes magyar együttműködés tekintetében is jelentős előrelépés történt az elmúlt években. Kollektív tagjai vagyunk a Magyarok Világszövetségének, az Anyanyelvi Konferenciának, valamint gazdag és széleskörű együttműködés bontakozott ki a csallóközi, a vajdasági és a horvátországi magyarokkal.

A magyarság megmaradásának esélyei e vidéken talán abban rejlenek, hogy sikerül-e a következő időszakban megteremteni a magyar nemzeti értékek és a magyar nyelv elvesztett presztízsét. Ehhez az euro-atlanti integrációs folyamatok csak szerény alapot képezhetnek. A döntő az lesz, hogy sikerül-e Magyarországnak a térség befolyásos államává válnia, továbbá, ha a muravidéki magyar értelmiség az eddiginél jobban ráeszmél a kulturális és nyelvi értékek adta lehetőségek kamatoztatására. Ugyancsak fontos szempontnak számít, hogy mennyire sikerül a többségi nemzet értelmiségét – mindenekelőtt a muravidéki szlovén értelmiséget – meggyőzni arról, hogy a magyar értékek ismételt elfogadtatása a térség egészének a javát szolgálja, és mennyiben lehet őket megnyerni a kisebbségi kérdés gyakorlati megoldásainak a támogatására.